

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омельян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ — головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ — заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 6

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1895–1900)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2004

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Видано за підтримки Президента України
на замовлення Державного комітету
телебачення і радіомовлення України
за Програмою випуску
соціально значущих видань*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник Мирон КАПРАЛЬ
Передмови — Я.ДАШКЕВИЧ, М.КАПРАЛЬ

Автори коментарів: М.Бандрівський, С.Білокінь, В.Брехуненко,
М.Капраль, Я.Книш, П.Кулаковський, О.Мельник,
Я.Мельник, Ю.Мицик, О.Моця, С.Панькова,
О.Русина, А.Тимошенко

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-367-4 (т. 6)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2004
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2004
- © Передмови Я.Дашкевич, М.Капраль, 2004
- © Коментарі, автори, 2004

РОЗДІЛ III

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

АНТИ

Реферат

Питання се я обговорив спочатку в особній розвідці, друкованій в XXI т. "Записок", а потім в I т. своєї "Історії України-Руси" (с. 99 і далі); ставлячи на XI археол[огічний] з'їзд свій реферат про се, я бажав викликати дискусію й виміну гадок на отсі тези (по мотивування їх відсилаю до згаданих своїх публікацій):

I. Поділ слов'ян у письменників VI в. на Σκλαβηνοί, Sclaveni і Ἄνται, Antes відповідає полудневій і східній групам північно-східно-полудневої галузі слов'янства, бо се поділ етнографічний, а не політичний, ані географічний.

II. Територія, де виступають анти в VI віці, вповні відповідає тій території, яку мусили в сім часі займати полудневі руські (українсько-руські, уживаючи пізнішого терміна) племена в своїм руху з своєї наддніпрянської правітчини¹.

III. Всі звістки, які маємо про антив, належать тільки до полудневих країв, супроти сього зістається неясним, чи під сею назвою розумілася ціла східнослов'янська група; тому тільки гіпотетично, з певними застереженнями можна її розтягати на північну частину східнослов'янської групи, натомість очевидно, що під сею назвою треба розуміти полудневі, українсько-руські племена.

IV. Супроти сього звістки про антив треба ввести в історію колонізації й політичну історію українсько-руських племен як спеціальні звістки про сі племена.

¹ Теорія наддніпрянської правітчини слов'янства ширше обговорена в I т. "Історії України-Руси", с. 26 і далі.

К., 1952. — Т. VII. — С. 21–42). Частина дослідників схильні приписувати антам пеньківську культуру V–VII ст. Середнього Подніпров'я. Частина антів, переселившись на Балканський півострів, розчинилася серед слов'янського населення, а інша залишилася на Подніпров'ї, стала одним із компонентів у формуванні українського народу (див.: Історія української культури. — К., 2001. — Т. 1. — С. 568, 573–575).

с. 464 ... *дуже можливо, що тут маємо пам'ять про сю аварську біду VI в., переказану Менадром* — немає достатніх підстав для ототожнення епізоду, описаного у Менадра Протектора, із розповіддю “Повісті временних літ” про насильства обрив над дулібами.

Я.К.

Анти. Реферат

Публікується за виданням: *Грушевський М. Анти. Реферат // ЗНТШ. — Львів, 1899. — Т. XXXI–XXXII. — С. 5. Переклад німецькою мовою див.: Hruševskij M. Die Antien // ЗНТШ. — Львів, 1899. — Т. XXXI–XXXII. — С. 14–15.*

Зберігся автограф резюме під назвою: ЦДІАУК. — Ф. 1235, оп. 1, спр. 197, арк. 28–29.

Ця публікація є тезисним викладом поглядів М. Грушевського на проблеми історії антів, які він ширше виклав у попередній статті.

Я.К.

Хмельницький і Хмельниччина. Історичний ескіз

Публікується за виданням: *Грушевський М. Хмельницький і Хмельниччина. Історичний ескіз // ЗНТШ. — Львів, 1898. — Т. XXXIII–XXIV. — С. 1–30. Передрук зі збереженням первісної пагінації: Розвідки і матеріали до історії України-Руси. — Львів, 1900. — Т. 3.*

Автограф зберігається у: ЦДІАУК. — Ф. 1235, оп. 1, спр. 165, арк. 10–46 зв.

Стаття М. С. Грушевського “Хмельницький і Хмельниччина” побачила світло на сторінках редактованих ним же “Записок НТШ” у 1898 р. Певною мірою цю статтю можна назвати програмною. Слід зауважити, що вона вийшла до 250-ї річниці початку Національно-визвольної війни українського народу, керованої гетьманом Богданом Хмельницьким. Образ гетьмана та його діянь, змальований ученим і в статті, і в “Історії України-Руси” через майже тридцять років, дуже подібний. Таким чином, стаття мала певним чином програмне значення, у ній були сконденсовані головні думки автора щодо Богдана Хмельницького і очоленого ним руху, які пізніше були доповнені й уточнені.

Стаття Грушевського зберігає своє значення насамперед тому, що дає змогу краще зрозуміти творче кредо вченого, еволюцію його поглядів. Автор розкриває образ гетьмана і його справи з урахуванням здобутків європейської історіографії, насамперед позитивістської, він без гніву та емоцій аналізує здобутки й втрати Богдана, але при цьому бере до уваги й актуальні завдання українського національно-визвольного та соціального рухів кінця XIX — початку XX ст. Тут можна відчуті приховану полеміку з концепціями української історіографії XIX ст. (Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич, М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш та ін.), не кажучи про раніші часи. Ще відчутнішим є розрив Грушевського з концепціями, що домінували тоді в російській історіографії і впливали на українську. Ці концепції нерідко були наскрізь пронизані духом великодержавного шовінізму.

Історик приділив тут значну увагу проблемі українсько-польських та українсько-російських відносин, оцінці договору 1654 р.; низка його зауважень не втратила свого значення й донині. М. Грушевський суворо (часом аж занадто суворо!) оцінював роль козацької старшини, яка після поразки повстання Мазепи не спромоглася на серйозний виступ проти Російської імперії, яка надто дбала про задоволення своїх станових інтересів всупереч інтересам трудящих мас, навіть зраджувала їх тощо. Він слушно підкреслив довготривалий вплив подій середини XVII ст., що було відчутно в Україні і на початку XX ст.; досить влучно оцінив рух (за його термінологією — “Хмельниччину”) як “соціально-економічний в основі, був сильно перейнятий національною краскою — се була боротьба пригнічених руських верств і

З М І С Т

<i>Я. Дашкевич</i> . Михайло Грушевський наприкінці ХІХ ст.	I
<i>М. Капраль</i> . Від упорядника	XIV
Розділ I. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ПЕРЕДМОВИ	1
Виймки з жерел до історії України-Руси: до половини ХІ віку	3
Опись Львівського замку р. 1495	144
Метрика Самбірська. Подробиці з історії відносин релігійних	154
Кілька духовних віршів з Галичини	161
Співаник з початку ХVІІІ в.	175
Описі Ратенського староства з 1500—1512 рр.	259
До історії “руського обряду” в старій Польщі	292
До історії “руського обряду” в давній Польщі	294
До питання про правно-державне становище київських князів ХV в.	301
Матеріали до історії козацьких рухів 1590-х рр.	305
Кілька документів з життя Забузької Русі ХVІ в.	333
Передмова [до т. I “Етнографічного збірника”]	343
Передмова [до т. II “Етнографічного збірника”]	345
[Передмова до т. ХІХ “Руської історичної бібліотеки”]	347
[Передмова до т. ХХ “Руської історичної бібліотеки”]	349
Передне слово [до т. ХХХІ—ХХХІІ “Записок НТШ”]	352
Передне слово [до т. ХХХV—ХХХVІ “Записок НТШ”]	355
Вступне слово редакції [до т. VІІ “Руської історичної бібліотеки”]	356
Розділ II. АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ	357
Молотівське срібло	359
Молотівське срібло. Археологічна замітка	361
Печатка м[итрополита] Константина з Звенигорода	367
Похоронне поле в с. Чехах (археологічна розвідка)	369
Звенигород Галицький (історично-археологічна розвідка)	389
Печатка з Ступниці під Самбором	414
Розділ III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	417
Гетьман Богданко. Критично-історична розвідка	419
Галицьке боярство ХІІ—ХІІІ в.	435
Анти (“Antai, Antes). Уривок з “Історії України-Руси”	452
Анти. Реферат	465
Хмельницький і Хмельниччина. Історичний ескіз	466
Портрет Хмельницького з вид[ання] 1683 р. (До портрета)	490
Чи було між руськими племенами плем'я хорватів? Реферат	492

Розділ IV. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ	493
Нововидані пам'ятки давнього письменства руського	495
Нові розвідки з історії давньої Руси	512
Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в р. 1895. Записка для загального збору р. 1896	534
Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 рр. Записка для загального збору 1898 р.	542
Наукове Товариство імені Шевченка і його діяльність в 1898 р.	550
Примітки до історії козащини з поводу книжки: Бесіди про часи козацькі на Україні	558
Розділ V. НЕКРОЛОГИ	569
Пантелеймон Куліш [Некрологічна звістка]	571
Петро Лебединцев — Іван Малишевський (Некролог)	572
В.Васілевський (Некролог)	574
Посмертні згадки (А.Скальковський, Е.Кунік, В.Ястребов)	575
Микола Гулак. Посмертні згадки	577
Е.Рудіковський — В.Луцкевич (Некрологічна згадка)	580
КОМЕНТАРІ	582
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	644
ПОКАЖЧИК	654

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 6

Серія "Історичні студії та розвідки (1895–1900)"

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 03.06.2004. Підп. до друку 11.11.2004. Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 54,82. Умовн. фарбовідб. 55,22.
Обл.-вид. арк. 44,98. Додатк. накл. 2000 прим. Свідоцтво держ. реєстру:
серія ДК № 22. Вид. № 03. Зам. 529-4.

Державне спеціалізоване видавництво "Світ" 79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапозитивів на ВАТ "Львівська книжкова фабрика "Атлас"
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 6: Серія "Історичні студії та розвідки (1895–1900)". — 2004. —
696 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-367-4 (т. 6).

Шостий том зібрання праць М.Грушевського є другим томом серії "Історичні студії та розвідки" і охоплює період 1895–1900 рр. У ньому вміщені публікації документів, джерелознавчі розвідки і передмови, історичні статті та науково-інформаційні матеріали.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-367-4 (т. 6)